

Ю.-Б. Р. Ханик, аспірант кафедри адміністративного та фінансового менеджменту
Національного університету «Львівська політехніка»

М. Л. Данилович-Кропивницька, кандидат економічних наук,
доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Національного університету «Львівська політехніка»

АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО МАРКЕТИНГУ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРІВ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Все більше держав розглядає експорт товарів військового призначення як можливий шлях збільшення технологічних конкурентних переваг у світовій економіці, адже в розрахунку на одиницю витрат валютний ефект від продажу таких товарів є значно вищим, ніж від реалізації готової продукції. Отже, одним із перспективних напрямів національної економіки України є розвиток оборонно-промислового комплексу держави.

Торгівля товарами військового призначення є важливим інструментом зовнішньої політики країни, адже вона не лише просуває країну-експортера на міжнародному ринку, а й дозволяє певним чином впливати на країн-імпортерів цієї номенклатури товарів. Збільшення експорту товарів військового призначення також суттєво впливає на зайнятість населення, темпи та ефективність суспільного виробництва, а отже значною мірою формує економічний фундамент національної безпеки. Проведення ж правильної маркетингової політики дозволяє не лише підвищити конкурентоздатність окремого товару, але й розширити його ринок збуту. Зі збільшенням частки певної країни на ринку продукції товарів військового призначення збільшується і її політичний статус як держави. За умов економічної нестабільності в Україні доходи від продажу товарів воєнно-промислового комплексу допоможуть не лише підтримати стабільність національної економіки, а й можуть стати основою для розвитку інших секторів промислового виробництва.

Наукова стаття присвячена дослідженню українського експорту товарів військового призначення у відносно стабільних умовах до початку збройного конфлікту на Сході України та в період його загострення із 2014 року. Здійснено аналіз обсягів експорту товарів військового призначення у кількісному та матеріальному еквіваленті, його географічної структури, повноважень щодо експорту для різних суб'єктів господарювання, зокрема, пріоритетного для України експорту ракет і ракетних пускових установок. Встановлено, що для збільшення продажу озброєння Україна активно налагоджує державну маркетингову політику через участь у вітчизняних і закордонних виставках, рекламування товарів військового призначення у спеціалізованих українських виданнях.

Ключові слова: товари військового призначення, маркетинг, озброєння, воєнна безпека, державний маркетинг, воєнно-промисловий комплекс.

Yu.-B. R. Khanyk, M. L. Danylovykh-Kropyvnytska. Analysis of state marketing instruments of Ukrainian military goods

More and more countries consider the export of military goods as a possible way to increase technological competitive advantages in the world economy, because per unit cost, the currency effect from the sale of such goods is much higher than from the sale of finished products. Thus, one of the promising areas of the national economy of Ukraine is the development of the defense-industrial complex of the state. Trade in military goods is an important tool of foreign policy, as it not only promotes the exporting country in the international market, but also allows in some way to influence the importing countries of this range of goods.

The increase in exports of military goods also has a significant impact on employment, the pace and efficiency of social production and thus largely forms the economic foundation of national security. Carrying out the correct marketing policy allows not only to increase the competitiveness of an individual product, but also to expand its market. In turn, with the increase of a country's share in the market of military goods, its political status as a state increases. Given the economic instability in Ukraine, revenues from the sale of goods of the military-industrial complex will not only help maintain the stability of the national economy, but can also become the basis for the development of other sectors of industrial production.

The scientific article is devoted to the study of Ukrainian exports of military goods in relatively stable conditions before the beginning of the armed conflict in eastern Ukraine and during its aggravation since 2014. An analysis of the volume of exports of military goods in quantitative and material equivalent, its geographical structure, export authority for various economic entities, in particular, the priority for Ukraine exports of missiles and missile launchers. It has been established that in order to increase arms sales, Ukraine is actively establishing a state marketing policy through participation in domestic and foreign exhibitions and advertising of military goods in specialized Ukrainian publications.

Key words: military goods, marketing, armament, military security, state marketing, military-industrial complex.

Постановка проблеми. Забезпечення індивідуальної національної безпеки окремої держави не можливе без її інтеграції у світову систему безпеки та дотримання паритету в збереженні національних інтересів і співпраці з міжнародним співтовариством щодо військової сфери. Йдеться про необхідність взаємодії індивідуальних національних безпек окремих держав у вигляді організації блоків, організацій чи укладення угод про міжнародне військово-технічне співробітництво.

Згідно з Указом Президента України «Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами» метою такого військово-технічного співробітництва є не лише забезпечення національних інтересів і безпеки країни, але й розвиток експортного потенціалу військово-промислового комплексу [1]. Тому експорт та імпорт товарів військового призначення (в тому числі надання суб'єктами військово-технічного співробітництва та одержання від них консультаційних, маркетингових, посередницьких та інших послуг) належить до видів діяльності, які охоплюють військово-технічне співробітництво [1].

З огляду на складну воєнну ситуацію на Сході України, де з 2014 року продовжуються бойові дії для збереження не лише територіальної цілісності, але й суверенітету України загалом, актуальним стає дослідження змін у сфері міжнародного військово-технічного співробітництва, насамперед розвитку експортного потенціалу військово-промислового комплексу із застосуванням державою інструментів маркетингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями воєнної безпеки України як складника національної безпеки, важливості військово-технічного співробітництва займався вітчизняні вчені В.П. Горбулін, О.С. Власюк, А.Б. Качинський, Г.П. Ситник, О.В. Коломієць, О.Л. Турчинов, В.М. Бегма. Значний вклад у дослідження міжнародного військово-технічного співробітництва України зробив В.М. Бегма через публікацію у 2011 році аналітичної доповіді про військово-технічне співробітництво України і забезпечення воєнної безпеки держави, а у 2015 році як співавтор колективної монографії за цією ж тематикою [2]. Науковець займався і дослідженням розвитку маркетингу технологій військового призначення, і подвійного використання [3]. Змістовною є публікація Н.М. Коваленка, присвячена дослідженню стану та тенденцій експорту товарів військового призначення за 2012-2013 роки [4]. Аналізом системи експорту озброєння в Україні також займався Н.Я. Юрків [5].

Метою статті є проведення аналізу експорту товарів військового призначення за 2013-2019 роки та визначення особливостей державного маркетингу цих товарів.

Виклад основного матеріалу. В умовах неперервного воєнного конфлікту на Сході України військово-технічне співробітництво з іноземними державами є визначальним чинником забезпечення національної безпеки. Тому вагомою проблемою політики держави в оборонній сфері стає оснащення Збройних Сил України (далі – ЗСУ). Застарілість військової техніки та значна обмеженість фінансових ресурсів не дозволяють модернізувати та оновити матеріальну базу Збройних Сил, послаблюють можливість України вистояти в ескалації конфлікту на власній території. На нашу думку, саме активна діяльність України на міжнародному ринку товарів військового призначення сприятиме отриманню необхідних фінансів, що використовуватимуться для доукомплектування та модернізації матеріальної бази Збройних Сил України.

Україна впродовж 2013-2019 років здійснила експорт товарів військового призначення у 41 країну світу. У 2013 році Україною здійснено поставку товарів військового призначення у 24 країни, а у 2019 році – лише у 9 країн світу. Можна говорити про суттєве скорочення географії поставок товарів військового призначення. Важливим є те, що все ж окреслилася позитивна динаміка за останні роки: із 6-ти країн у 2017 році до 9-ти країн у 2019 році [6].

До 2011 року найбільш прибутковими для України був продаж військової авіаційної техніки, на другій позиції була бронетехніка. У період 2011-2015 років на перше місце вийшов експорт бронетехніки завдяки укладенню низки контрактів на поставку вітчизняних танків. Із 2014 складна воєнна ситуація на Сході України вплинула і на структуру поставок: із 2015 року перше місце за прибутковістю закріпилося за продажем високотехнологічних військових продуктів, зокрема, керованих протитанкових ракет [7].

Україна за 2013-2019 роки експортувала ракети та ракетні пускові установки у 5 країн світу. Найбільшим, щоправда одноразовим покупцем, у 2013 році стала Індія (360 одиниць). Загалом Україна експортувала 462 одиниці цих товарів [6]. Оскільки розвиток військового ракетного комплексу України є одним із пріоритетів розвитку ЗСУ, на рис. 1 представлено географічну структуру експорту ракет і ракетних пускових установок за 2013-2019 роки.

За даними Стокгольмського міжнародного інституту досліджень миру (SIPRI), обсяг українського експорту товарів військового призначення в матеріальному еквіваленті суттєво зменшився із 2014 року. Так, у 2012 році Україні вдалося продати озброєння на суму в 1344\$ млн, а вже у 2018 році обсяг експорту становив 224 \$млн [8]. Нижче представлено зміну обсягу експорту товарів військового призначення в матеріальному еквіваленті за роками (рис. 2).

Проаналізувавши обсяг експорту окремих категорій озброєнь за досліджуваний період, можна стверджувати, що відбувається значне скорочення торгівлі України на міжнародному ринку товарів військового призначення, а також зменшення структури поставок окремих категорій озброєння (рис. 3).

З огляду на дані, представлені Стокгольмським міжнародним інститутом досліджень миру (SIPRI), український експорт товарів військового призначення за 2015-2019 роки зменшився на 63% порівняно з 2010-2014 роками [8]. У топ-5 світових країн, які займаються експортом товарів військового призначення, увійшли США, Росія, Франція, Німеччина та Китай. Важливо, що експорт французьких товарів військового призначення у 2015-2019 роки зріс на 72% порівняно із 2010-2014 роками за рахунок збільшення попиту з боку Єгипту, Катару та Індії. Загалом, якщо взяти до уваги топ країн-імпортерів товарів військового призначення, то Україні слід орієнтуватися саме на ці три країни, а також на Саудівську Аравію, Австралію, Алжир і Південну Корею [8].

Угоди України про військово-технічне співробітництво між Індією, Єгиптом, Алжиром і Катаром вже укладено. Таку ж угоду між Україною та Саудівською Аравією укладено в січні 2020 року [9]. Натомість співробітництво України між Австралією та Південною Кореєю залишається неузгодженим. Україні необхідно інтенсивніше працювати в цьому напрямі, адже імпорт товарів військового призначення Австралії, наприклад, за останні 5 років зріс на 40% [8].

Рис. 1. Обсяг українського експорту ракет і ракетних пускових установок за країнами у 2013-2019 роках*

* Сформовано на основі даних [6]

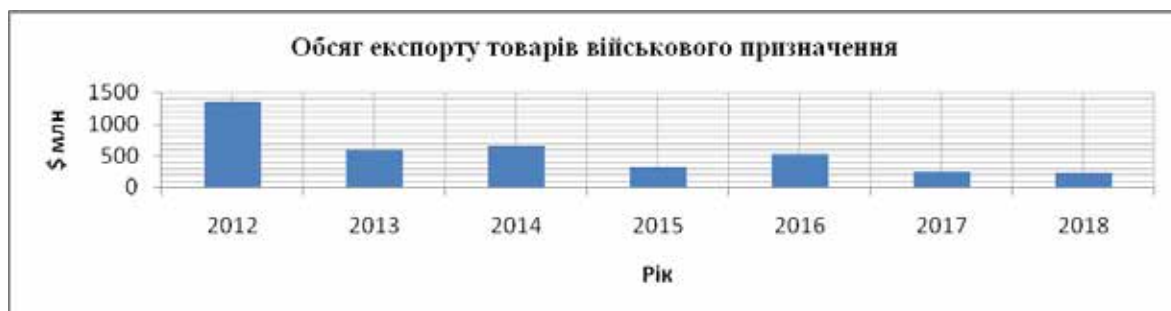

Рис. 2. Обсяг українського експорту товарів військового призначення за 2012-2018 роки*

* Сформовано на основі даних [8]

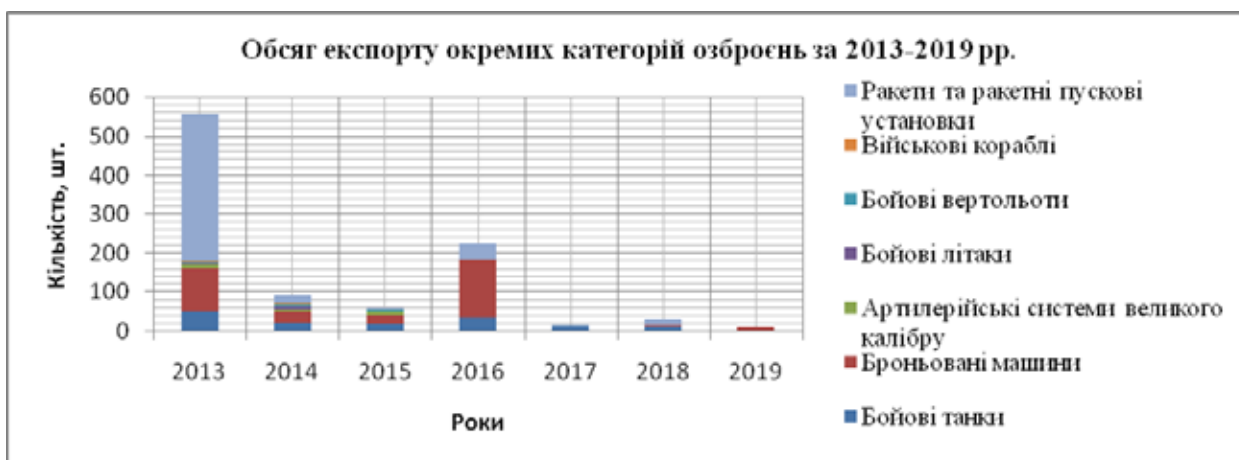

Рис. 3. Обсяг експорту Україною окремих категорій озброєнь за 2013-2019 рр.*

* Сформовано на основі даних [6]

Загалом скорочення експорту товарів військового призначення насамперед пов'язано з бойовими подіями на Сході України, адже всі наявні військово-технічні ресурси були насамперед спрямовані на здійснення захисту територіальної цілісності держави. Однак саме експорт товарів військового призначення дозволяє масштабувати виробництво, підвищувати експертизу працівників військово-оборонного комплексу, створювати нові робочі місця.

При дослідженні українського експорту товарів військового призначення за 2013-2019 роки важливим є надання повноважень на право здійснювати їх експорт різним суб'єктам господарювання. Загалом в Україні виключним повноваженням на право здійснювати експорт та імпорт товарів військового призначення володіє ДК «Укрспецекспорт», який включений до складу державного концерну «Укроборонпром».

Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) може надавати повноваження на право здійснювати експорт / імпорт товарів військового призначення різним суб'єктам господарювання, виносячи відповідні постанови, однак за 2013-2015 роки таких прав не було надано жодному суб'єкту господарювання. Три вітчизняні підприємства попередньо володіли правами на експорт товарів військового призначення за цей період. Це ПАТ «АвтоКрАЗ», який мав право здійснювати експорт таких товарів із 2007 року до червня 2019 року, ПАТ «Топаз» і ПАТ «Авіакомпанія «Україна-Аероальянс», які отримали дозвіл у 2012 році й мали право здійснювати експорт таких товарів до 2015 року [10].

Починаючи з 2016 року, спостерігається суттєве поживлення щодо надання повноважень на здійснення експорту товарів військового призначення. Згідно аналізу Інституту економічних досліджень і політичних консультацій саме 2016 рік став для України початком поступового економічного відновлення [11]. Попри затяжний збройний конфлікт на Сході України відбувається поступова інтеграція країни у світовий ринок товарів військового призначення. У 2016 році КМУ надав повноваження на здійснення експорту товарів військового призначення 2 суб'єктам господарювання приватної форми власності: ПАТ «Завод «Кузня на Рибальському» (права надані до 1 січня 2021 року) та ТОВ «КАВОК ЕЙР» (були дійсні до 1 серпня 2018 року). У 2017 році повноваження на право здійснення експорту послуг з авіаперевезень товарів військового призначення було надано ТОВ «Авіакомпанія «Меридіан» (до 1 грудня 2019 року), а у 2018 році такі ж повноваження отримали ТОВ «Авіакомпанія «АероВіз» (до 1 серпня 2020 року) та ПАТ «Авіакомпанія «Українські вертольоти» (до 1 вересня 2023 року). Тобто, у 2017-2018 роках КМУ повноважень на право здійснювати експорт саме товарів військового призначення не надавав, але можливим став експорт послуг із авіаперевезень товарів військового призначення.

У 2019 році КМУ право експорту товарів військового призначення отримало 9 суб'єктів господарювання: ТОВ «Оборонні технології» (повноваження дійсні до 1 листопада 2023 року); ТОВ «ІнтерПроІнвест», ПАТ «Холдингова компанія «Укрспецтехніка», ТОВ «УКРСПЕЦСИСТЕМС», ПАТ «ФЕД», ТОВ «Радіонікс», ТОВ «Українська бронетехніка» (до 1 березня 2024 року); ДП «Харківський машинобудівний завод «ФЕД» і ПАТ «НВО «ПРАКТИКА» (до 1 травня 2024 року) [10].

Згідно статті 23 Закону України «Про рекламу» реклама товарів військового призначення може здійснюватися у відповідних спеціалізованих виданнях щодо зброї або безпосередньо у приміщеннях торговельних закладів (підприємств), які реалізують зброю, або на відповідних виставках (заходах) [12]. Порядок рекламування товарів військового призначення встановлюється КМУ. Проаналізуємо результати рекламування товарів військового призначення на відповідних виставках (заходах) як маркетингового інструменту.

З 2004 року Кабінетом Міністрів України ініційовано проведення міжнародної виставки «Зброя та безпека», яка щорічно відбувається у м. Києві. Проведення виставки є не лише демонстрацією військово-технічної

Рис. 4. Динаміка учасників міжнародної виставки «Зброя та безпека»*

* Сформовано на основі даних [13]

потужності країни, але й реальною частиною маркетингової політики держави щодо збільшення продажу товарів військового призначення для внутрішнього ринку, а також зростання їхнього експорту [13]. Кількість і структуру учасників виставки за 2013-2019 роки представлено на рис. 4.

Так, згідно опрацьованих даних кількість підприємств-учасників міжнародної виставки збільшувалася із 2013 по 2017 роки, натомість почала скорочуватися у 2018 році. Із 2019 року знову спостерігаємо зростання в частині як кількості підприємств-учасників, так і чисельності іноземних країн. Загалом кількість іноземних країн, які брали участь у виставці, зростала упродовж 2013-2019 років і була найбільшою у 2016 році [13].

Динаміка зростання кількості вітчизняних та іноземних учасників виставки «Зброя та безпека» є важливим процесом у збільшенні обсягу експорту товарів військового призначення. Частиною маркетингової політики держави щодо товарів військового призначення також слід вважати участь українських компаній, які займаються виробництвом цієї номенклатури товарів, у міжнародних виставках (табл. 1).

Таблиця 1

Участь України у міжнародних виставках товарів військового призначення*

№	Назва виставки	Країна проведення	Рік проведення виставки						
			2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1.	FIDAE	Чилі	Н	+	Н	-	Н	+	Н
2.	KADEX	Республіка Казахстан	Н	+	Н	+	Н	+	Н
3.	EUROSATORY	Франція	Н	+	Н	+	Н	+	Н
4.	ADEX	Республіка Азербайджан	Н	+	Н	+	Н	+	Н
5.	IDEAS Pakistan	Пакистан	Н	+	Н	+	Н	+	Н
6.	Defense & Security	Таїланд	+	Н	+	Н	+	Н	+
7.	DSA	Малайзія	Н	+	Н	+	Н	+	Н
8.	AIR SHOW CHINA	КНР	Н	+	Н	+	Н	+	Н
9.	IndoDefence	Індонезія	Н	-	Н	+	Н	+	Н
10.	IDEX	ОАЕ	+	Н	+	Н	+	Н	+
11.	IDEF	Турецька Республіка	+	Н	+	Н	+	Н	+
12.	MSPO	Польща	-	+	+	+	+	+	+
13.	Defexpo	Індія	Н	+	Н	+	Н	+	Н
14.	AeroIndia	Індія	-	Н	-	Н	+	Н	+
15.	DIMDEX	Катар	Н	-	Н	+	Н	-	Н
16.	AviationExpoChina	КНР	+	Н	-	Н	+	Н	-
17.	ADAS	Філіппіни	Н	-	Н	-	Н	+	Н
18.	EDEX	Єгипет	Н	Н	Н	Н	Н	+	
19.	SITDEF	Перу	-	Н	+	Н	-	Н	+
20.	DSEi	Велика Британія	-	Н	+	Н	-	Н	+
21.	DSE Vietnam	В'єтнам	Н	Н	Н	Н	Н	Н	+
22.	GulfDefense & Aerospace	Кувейт	-	Н	-	Н	-	Н	+
23.	UMEX	ОАЕ	Н	Н	Н	-	-	+	-
24.	SOFEX	Йорданія	Н	-	Н	+	Н	-	Н
25.	AFRICA AEROSPACE AND DEFENCE	ПАР	Н	-	Н	+	Н	+	Н
26.	Salon du Bourget	Франція	+	Н	+	Н	+	Н	+
27.	Dubai Airshow	ОАЕ	+	Н	+	Н	+	Н	+
28.	FARNBOROUGH Airshow	Велика Британія	Н	+	Н	+	Н	+	Н
29.	LAAD Defence & Security	Бразилія	-	Н	-	Н	+	Н	+
30.	LIMA	Малайзія	-	Н	-	Н	+	Н	+
31.	MILEX	Білорусь	Н	+	Н	Н	+	Н	+
Участь у виставках за рік			6	11	8	13	11	15	14

Н – виставка не проводилася у визначений період; * сформовано авторами на основі даних [14]

Україна як країна-розробник авіаційної та космічної техніки, яка входить у десятку країн світу, що володіють повним циклом створення авіаційної техніки, із 2011 року бере участь в одному із найпрестижніших авіасалонів у світі ParisAir Show, який проходить у передмісті французької столиці – Ле Бурже. Виставка проводиться з 1908 року і посідає перше місце за кількістю учасників та укладених угод. У 2019 році Україну на згаданому авіасалоні представляли КБ «Південне» і ДП ВО «Південний машинобудівний завод», ДП «Антонов», АТ «Мотор Січ», ДП «Івченко-Прогрес» і ДК «Укроборонпром».

Також протягом виставки в Ле Бурже Україна уклала низку угод, що стосуються міжнародного співробітництва. Зокрема, Україна і Об'єднанні Арабські Емірати домовилися про низку спільних проектів в авіаційній сфері, а також про виробництво і постачання техніки для сухопутних військ ОАЕ. КБ «Південне» підписало угоду щодо проекту ракети-носія легкого класу «Циклон-1М». ДП «Антонов» провів низку зустрічей із представниками європейських компаній, а також із країн Близького Сходу, Південно-Східної Азії з питань розвитку співпраці за напрямками модернізації системи підготовки повітря та кондиціонування для літаків Ан-178 та Ан-124; ознайомлення з технологіями використання високоточних роботизованих комплексів для складання літаків марки «Ан».

Галузь авіабудування України переживає важкі часи через розрив старих економічних зв'язків, втрату традиційного ринку збуту, відсутність навичок самостійного ведення бізнесу на міжнародному рівні і через брак належного державного фінансування. Для відновлення стабільного розвитку галузі та збільшення обсягу виробництва літаків для внутрішніх потреб і розширення експорту КМУ в червні 2018 року ухвалив «Стратегію відродження вітчизняного авіабудування на період до 2022 року».

Згідно опрацьованої інформації участь України у міжнародних виставках зростає. У динаміці змін слід враховувати і той фактор, що виставки міжнародного значення найчастіше проводяться один раз на 2 роки, тому доцільно порівнювати, наприклад, 2013 рік із 2015 роком, 2016 рік із 2018 роком і так далі. Проводячи аналіз за таким принципом, було виявлено, що Україна у 2018 році брала участь у 15 міжнародних виставках товарів військового призначення, що є найвищим показником за останні 7 років. Ця динаміка також позитивно впливає на експорт товарів військового призначення.

Реклама товарів військового призначення також відбувається у спеціалізованих українських виданнях. В Україні існує 6 інформаційних видань військового спрямування («Атлантична панорама», «АрміяInform», «Біла книга України», «Крила України», «Морська держава», «Національна оборона»); 1 видання, орієнтоване на розповсюдження в межах АТО («Військовий кур'єр України»); 1 видання, яке представляє українських виробників озброєння та військової техніки на міжнародних заходах військово-технічного характеру («Ukrainian Defense Review»); 4 наукові журнали військового спрямування («Наука і оборона», «Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України», «Озброєння та військова техніка», «Сторінки воєнної історії України»). Усі ці видання поширюють інформацію щодо військово-технічного оснащення ЗСУ і водночас сприяють рекламуванню товарів військового призначення.

Важливою проблемою при експорті товарів військового призначення була монополізація ДК «Укроборонпром» процесу зовнішнього ціноутворення, згідно якої експортери зобов'язувалися погоджувати свої дії, зокрема ціни та маркетингову політику, з державним концерном «Укроборонпром». Це створювало значні бар'єри не лише для виходу товарів військового призначення на міжнародний ринок, але й гальмувало процес підвищення їх конкурентоспроможності. Однак у квітні 2020 року уряд України значно спростив цей механізм, повністю скасувавши такі погоджувальні дії з ДК «Укроборонпром»[15]. На нашу думку, це важливий і необхідний крок для налагодження не лише українського експорту товарів військового призначення, але й для покращення міжнародного військово-технічного співробітництва України.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Починаючи із 2014 року, Україна перебуває у складних воєнно-політичних умовах, а забезпечення та модернізація військової матеріально-технічної бази Збройних Сил України залишається пріоритетним завданням державної влади. Посилення глобалізаційних процесів призводить до того, що складне воєнно-політичне становище в межах однієї держави ставить під загрозу воєнно-політичну стабільність цілого світу. Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу та значне удосконалення товарів військового призначення посилюють загрозу використання зброї масового ураження, що призведе до непередбачуваних наслідків. Тому розвиток міжнародного військово-технічного співробітництва є гарантією безпеки не лише для певних країн, але й для всього глобалізованого світу.

Водночас експорт товарів військового призначення дозволяє Україні укомплектувати Збройні Сили, адже забезпечує державу необхідними фінансовими ресурсами. Експорт також стимулює компанії, що займаються виробництвом товарів військового призначення, удосконалювати свою продукцію для конкуренції на міжнародному ринку.

Під час дослідження було виявлено, що з 2014 року відбулося значне скорочення обсягу та географії експорту товарів військового призначення. Однак держава посилено проводить маркетингову політику для збільшення експорту цих товарів. Зокрема, активно розвивається міжнародна виставка «Зброя та безпека», де із 2014 року збільшується не лише кількість вітчизняних, але й іноземних учасників. Україна активно бере участь в іноземних виставках товарів військового призначення. Так, за 2018 рік вдалося взяти участь у 15 таких виставках. Усе це мало б сприяти посиленню військово-технічного співробітництва між Україною та іноземними державами. Однак до квітня 2020 року українські виробники товарів військового призначення залишалися залежними від ДК «Укроборонпром», з яким мали узгоджувати власну цінову та маркетингову політику.

Перспективним у подальшому є дослідження динаміки зовнішньоекономічних операцій українських приватних компаній на ринку товарів військового призначення, а також дослідження динаміки з урахуванням нової епідемічної ситуації у світі, пов'язаної із COVID-19.

Список використаних джерел:

1. Про заходи щодо вдосконалення військово-технічного співробітництва України з іноземними державами : указ Президента України від 21.04.1999 № 422/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/99> (дата звернення: 20.10.2020).
2. Бегма В.М. Військово-технічне співробітництво в умовах глобалізації: український вимір : зб. матеріалів «круглого столу» за заг. ред. О.В. Литвиненка. К. : НІСД, 2011. 80 с.
3. Бегма В.М., Врублевська О.А. Розвиток маркетингу технологій військового призначення і подвійного використання. *Університетські наукові записки*. 2018. № 2(66). С. 237–244.
4. Коваленко Н.М., Кравченко А.О. Сучасний стан і тенденції зовнішньоекономічної діяльності на ринку озброєння і військової техніки України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. № 8(4). С. 30–34.
5. Юрків Н.Я. Аналіз системи експорту озброєння в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. № 24(8). С. 252–259.
6. Державна служба експортного контролю України : офіційний сайт. URL: <http://www.dsecu.gov.ua/control/uk/index> (дата звернення: 20.10.2020).
7. Українська зброя. Що продає і що купує Україна на ринку озброєнь. *Суспільно-політичний ЗМІ «Економічна правда»* : офіційний сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/10/28/666682/> (дата звернення: 05.11.2020).
8. Центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова : офіційний сайт. URL: <https://razumkov.org.ua/vydannia/sipri> (дата звернення: 15.11.2020).
9. Перелік міжнародних договорів (міжурядових) з питань військово-технічного співробітництва. *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України* : офіційний сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=d9f4bb24-1838-4ee0-881c-36288109ddb4&title=PerelikMizhnarodnihUgodUSferiViiskovo-tekhnichnogoSpivrobitnitstva> (дата звернення: 05.11.2020).
10. Про надання суб'єктам господарювання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю : постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.1999 № 1228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1228-99-p> (дата звернення: 25.10.2020).
11. Україна у 2016 році: макроекономічна стабільність на фоні сповільнення реформи. *Інститут економічних досліджень та політичних консультацій* : офіційний сайт. URL: <http://www.ier.com.ua/publications/articles?pid=5490> (дата звернення: 02.11.2020).
12. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 № 270/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр> (дата звернення: 26.10.2020).
13. Міжнародний виставковий центр : офіційний сайт. URL: <https://web.archive.org/web/20181031052316/http://www.ies-expo.com.ua/uk/zbroya-ta-bezpeka-2015.html> (дата звернення: 05.11.2020).
14. Інтернет-проект виставкової компанії NEGUS EXPO International : офіційний сайт. URL: https://www.exproclub.ru/search/?q=&profile%5B0%5D=12877&date_from=&date_to=&type= (дата звернення: 03.11.2020).
15. Уряд спростив механізм виходу українських виробників на міжнародний ринок товарів військового призначення. *Органи виконавчої влади України* : офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-sprostiv-mehanizm-vihodu-ukrayinskih-virobnikiv-na-mizhnarodnij-rinok-tovariv-viiskovogo-priznachennya> (дата звернення: 27.10.2020).

References:

1. PU (1999). Pro zakhody shchodo vdoskonalennya viiskovo-tekhnichnogo spivrobitnytstva Ukrayiny z inozemnymy derzhavamy [About the measures to improve Ukraine's military-technical cooperation with foreign countries], decree of the President of Ukraine dated April 21, 1999 № 422/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422/99> (related to 20.10.2020) [Ukraine].
2. Behma V.M. (2011) "Viiskovo-tekhnichne spivrobitnytstvo v umovakh hlobalizatsiyi: ukrayinskyi vymir" ["Military-technical cooperation in the context of globalization: the Ukrainian dimension"] : materials of the "round table" edited by O.V. Lytvynenka, Press. K. : NISD, P. 80 [Ukraine].
3. Behma V.M., Vrublevska O.A. (2018). "Rozvytok marketynhu tekhnolohiy viiskovoho pryznachennya i podviynoho vykorystannya" ["Development of marketing of military and dual-use technologies"] : journal Universytetski naukovy zapysky [University scientific note], vol. 2 (66), p. 237–244 [Ukraine].
4. Kovalenko N.M., Kravchenko A.O. (2014). "Suchasnyy stan i tendentsiyi zovnishnoekonomichnoyi diyalnosti na rynku ozbroeyennya i viiskovoyi tekhniki Ukrayiny" ["The current state and trends of foreign economic activity in the market of armaments and military equipment of Ukraine"] : journal Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic sciences], vol. 8 (4), p. 30–34 [Ukraine].

5. Yurkiv N.YA. (2014). “Analiz systemy eksportu ozbroynnya v Ukrayini” [“Analysis of the arms export system in Ukraine”] : journal Naukovy visnyk NLTU Ukrayiny [Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine], vol. 24 (8), p. 252–259 [Ukraine].
6. State service of export control of Ukraine (2020) : official site. URL: <http://www.dsecu.gov.ua/control/uk/index> (related to 20.10.2020) [Ukraine].
7. Socio-political media “Economic Truth” (2020). Ukrayinska zbroya. Shcho prodaye i shcho kupuye Ukrayina na rynku ozbroyen [Ukrainian weapons. What Ukraine sells and buys in the arms market] : official site. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/10/28/666682/> (related to 05.11.2020) [Ukraine].
8. Centre for Economic and Political Studies named after Olexander Razumkov (2020) : official site. URL: <https://razumkov.org.ua/vydannia/sipri> (related to 15.11.2020) [Ukraine].
9. Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine (2020). Perelik mizhnarodnykh dohovoriv (mizhuryadovykh) z pytan viyskovo-tekhnichnoho spivrobitnytstva [List of international agreements (intergovernmental) on military-technical cooperation] : official site. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=d9f4bb24-1838-4ee0-881c-36288109ddb4&title=PerelikMizhnarodnykhUgodUSferiViyskovo-tekhnichnogoSpivrobitnytstva> (related to 05.11.2020) [Ukraine].
10. KMU (1999). Pro nadannya subyektam hospodaryuvannya povnovazhen na pravo zdiysnennya eksportu, importu tovariv viyskovoho pryznachennya ta tovariv, yaki mistyat vidomosti, shcho stanovlyat derzhavnu tayemnytsyu [About granting business entities the authority to export, import military goods and goods that contain information that constitutes a state secret] : the decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 12, 1999 № 1228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1228-99-п> (related to 25.10.2020) [Ukraine].
11. The Institute for Economic Research and Policy Consulting (2020), Ukrayina u 2016 rotsi: Makroekonomichna stabilnist na foni spovilnennya reformy [Ukraine 2016: Macroeconomic Stability but Slower Reforms] : official site. URL: <http://www.ier.com.ua/ua/publications/articles?pid=5490> (related to 02.11.2020) [Ukraine].
12. VRU, Law of Ukraine (1996). Pro reklamu [Law of Ukraine “About advertising”], dated July 03, 1996. № 270/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр> (related to 26.10.2020) [Ukraine].
13. International Exhibition Center (2020) : official site. URL: <https://web.archive.org/web/20181031052316/http://www.iec-expo.com.ua/uk/zbroya-ta-bezpeka-2015.html> (related to 05.11.2020) [Ukraine].
14. Internet project of the exhibition company NEGUS EXPO International (2020) : official site. URL: https://www.expoclub.ru/search/?q=&profile%5B0%5D=12877&date_from=&date_to=&type= (related to 03.11.2020) [Ukraine].
15. Executive Branch of Government of Ukraine (2020). Uryad sprostyv mekhanizm vykhodu ukrayinskykh vyrobnykiv na mizhnarodnyy rynek tovariv viyskovoho pryznachennya [The Government has simplified the mechanism for Ukrainian producers to enter the international market for military goods] : official site. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-sprostiv-mekhanizm-vihodu-ukrayinskih-virobnikiv-na-mizhnarodnij-rinok-tovariv-vijskovogo-priznachen-nya> (related to 27.10.2020) [Ukraine].